

Araştırma Makalesi/Research Article

Bir İktisat Tarihi Kaynağı Olarak Edebiyat ve Ekonomi; Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi Edebi Eserlerinden Örnekler

Literature and Economy as a Source of Economic History; Examples from Literary Works of the Late Ottoman Early Republican Period

Zeynep GÜNAY 1

ÖZ

Tarih sadece geçmişin incelenmesi ve sorgulanması değildir. Geçmiş ve bugün arasında bir korelasyon kurabilmektir. İktisat tarihi ise tarihin iktisadi olguları ile ilgilenir. İktisat tarihi bağımsız bir alan değildir. İktisat tarihinin ana konusu toplumun maddi temellerinin gelişmesinin incelenmesidir. Maddi temeller ise; üretim, doğal kaynaklar, girişimcilik ve sermaye gibi üretim faktörlerini diğer sosyal bilimlerle açıklamaktır. Edebiyat, yazın dünyasına ait eserler de ülkenin içinde bulunduğu iktisadi ve sosyal durumunu okuyucuya aktaran en önemli araçlardan biridir. Eserlerdeki karakterler dönemin ekonomik tablosunu okuyabilmek için önemli ipuçları vermektedir. Toplumsal yaşamın tezahürü olan yazın dünyası nesiller boyunca aktarılan bir bilgi kaynağıdır. Kurgulanan karakter hayatın içinde yer alan bireyleri ele almaktadır. Bu çalışmada da iktisat tarihi konusunu oluşturan eserlere vurgu yapılmıştır. Dönemsel olarak bir geçiş süreci yaşayan Osmanlı Devleti ve yeni kurulan Türkiye coğrafyasında yaşanan iktisadi olayların hangi edebi eserlere yansıtıldığı konusuna değinilmiştir. Bu anlamda birbirinden bağımsız birçok yazarın kaleme aldığı eserler incelenmiştir. İktisat tarihinin önemli girişimcileri arasında bulunan Ahmet Mithat Efendi'nin yapıtları bu çalışmaya yön vermiştir. İktisat tarihi açısından önemli olan iktisadi olayların bireyden topluma aktarmada önemli bir misyonu olan bazı yazın eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Edebiyat ve iktisat terimleri birbirinden bağımsız değildir. Bu çalışma hayatın bir gerçeği olan iktisadi kavramların edebi eserler ile kaleme alınarak okuyucuya dönemin içtimai ve ekonomik yapısı hakkında bilgi vermektedir.

Anahtar kelimeler: edebiyat, iktisat, Osmanlı dönemi, Cumhuriyet dönemi

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Balıkesir Üniversitesi, İktisat Bölümü, zeynep.gunay@balikesir.edu.tr, ORCID:0000-0003-0290-5949

ABSTRACT

History is not just the examination and questioning of the past. It is to establish a correlation between the past and the present. Economic history deals with the economic facts of history. Economic history is not an independent field. The main subject of economic history is the study of the development of the material foundations of society. The material foundations are; To explain production factors such as production, natural resources, entrepreneurship and capital with other social sciences. Works belonging to the world of literature are one of the most important tools that convey the economic and social situation of the country to the reader. The characters in the works give important clues to read the economic picture of the period. The world of literature, which is the manifestation of social life, is a source of information passed down through generations. The fictional character deals with individuals in life. In this study, emphasis is placed on the works that constitute the subject of economic history. The issue of which literary works reflected the economic events experienced in the Ottoman Empire and the newly established Turkish geography, which periodically went through a transition process, was touched upon. In this sense, works written by many independent authors have been examined. The works of Ahmet Mithat Efendi, one of the important entrepreneurs in the history of economics, guided this study. Information is given about some literary works that have an important mission in transferring economic events that are important in terms of economic history from the individual to the society. The terms literature and economics are not independent of each other. This study provides the reader with information about the social and economic structure of the period by writing down economic concepts, which are a fact of life, through literary works.

Keywords: literature, economics, Ottoman period, Republican period

1. Giriş

Tarihsel dönem içerisinde hayatın olağan akışına bağlı olarak toplumların içtimai ve siyasi yapısını etkileyen önemli iktisadi bunalımlar gerçekleşmiştir. Yaşanan bu krizler toplumların sosyoekonomik faaliyetlerini etkilemiştir. İktisadın birey ile olan ilişkisini “homoeconomicus” olarak tanımlanması diğer bir ifade ile sınırsız arzuların kıt kaynaklar ile maksimize etmeye çalışmak belli dönemlerde buhranlara sebebiyet vermiştir. Tüm bilim dallarının doğasında insan faktörü önemli bir yer tutar. Bireyin bu sınırlı kaynakları nasıl kullanacağı veya kıt kaynakların kimler için kullanılacağı gibi sualler iktisadın esas çerçevesini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda etimolojik olarak iktisat “ekonomi politik” veya “politik iktisat” gibi çeşitli kavramlar ile açıklanmaya çalışılmıştır.

İktisadi anlamda “ekonomi politik” ifadesi merkantilizm ile ilişkilendirilmiştir. İlk kez bu ifadenin kullanımı Louis Turquet De Mayerne tarafından 1611 tarihinde kendi eseri olan La Monarchie Aristodemocratique’de kullanıldığı bilinilmektedir (Üşür, 2003, s.56). Turquet, bu

eserinde ekonomi ve politika arasındaki ilişkiye temas etmiştir. Klasik iktisat okulunun kurucularından olan Adam Smith bahsi geçen ekonomi politik ifadesinin sınırlarını ve perspektifini genişleterek iktisadı, iktisadi düşünce tarihi açısından ele alarak ekonomik boyutu serbest piyasa, üretkenlik ve iş bölümü gibi kavramlar ile açıklamıştır. Ahlak felsefecisi Smith’in “Ulusların Zenginliği” adlı eserinde politik iktisat kavramını “Politik İktisadi Sistemler Üzerine” konu başlıklı bölümünde hem yöneticilerin hem de halkın zenginleşmesine yönelik bir tahayyül gerçekleştirmiştir.

İnsani davranışların ele alınması açısından iktisat kavramsal olarak diğer bilim dalları ile ilişkilendirilebilir. Zira kimya, matematik, fizik ve biyoloji gibi deneysel sanınmanın mümkün olduğu fen ve doğa bilimleri ile sanınması pek mümkün olmayan sosyal bilimler arasında yer alan iktisat kendine münhasır bir bilim olması hasebi ile multidisipliner çalışmalara konu olmuştur. İktisadın bir bilim olarak kabul edilmesinin ardından birçok iktisatçının eserlerine konu edinilen ahlak ve estetik anlayışının tezahürü olan sanat ve bilimin kesişim noktası olan iktisat ve edebiyat ile birey ve toplum

ilişkisi incelenmeye çalışılmıştır (Buğra, 1995, s. 60; Sarfati, 2014, s.15). Kıt imkanlar ile mevcut durumu bireyden bireye ve hatta toplumdaki topluma aktarabilecek olan en önemli araçlardan biri de edebiyattır. Yaşanan olayların düşünsel boyutta duygular ile halka yansıtılan edebi eserler toplumun içinde bulunduğu iktisadi ve sosyal yapısını da ele aldığı için iktisat tarihi açısından oldukça önemli yapıtlardır. Bu bağlamda geçmişten günümüze içinde bulunulan iktisadi yapının çerçevesi hakkında bize kaynak olabilecek olan edebi eserler dönemin yalnızca sosyoekonomik tablosunu oluşturmuyor; aynı zamanda dönemin ekonomi politik olarak adlandırılan iktisat ve siyaset arasındaki güçlü ilişkiyi de okuyuculara aktarmaktadır.

Çalışmada özellikle iktisadi olayların hangi eserlerde vurgulandığına dikkat çekilmektedir. Dünya edebiyatında yer alan bazı eserlerden örnekler verilerek Türk yazın dünyasının edebi eserleri mukayese edilmektedir. Osmanlı özelinde yaşanan iktisadi bunalımların bazı yazarların eserlerinde birer “iktisat tarihi kaynağı” olarak kullanıldığına dikkat çekilmektedir. Yapılan bu çalışmada edebiyat ve iktisat arasındaki korelasyonun saptanabilmesi için edebi eserler arasında yer alan bazı çalışmalarda iktisadi kavramların yanı sıra tüm ülkeleri etkisi altına alabilecek küresel kriz gibi olayların toplumun var olan içtimai ve iktisadi yapısına değinilmiştir. Yaşanan iktisadi krizlerin tezahürü olan göç, yaşam koşulları, işsizlik gibi bir dizi sorunlar edebi eserlerdeki karakterler üzerinde analiz edilebilmektedir. Bu çalışma Osmanlı iktisadi çerçevesinde paranın tarihi açısından önem arz eden kâğıt paranın toplumda farklı statülerde yer alan bireyler tarafından kabul edilebilirliğini edebi eserler üzerindeki karakterler üzerinden okuyucuya sunmaktadır.

2. Dünya Edebiyatında Yer Alan Edebi

Eserlerden Örnekler

Edebi eserler küresel çapta bütünleşmeye olanak tanıyan bir alandır. Bu bağlamda tüm dünyayı neredeyse etkisi altına alan 1929 Ekonomik Buhranı gibi bazı krizlerin edebi eserlerde yer almasına değinilebilir. Krizlerin meydana getirdiği iktisadi sonuçlar nicel veriler ile açıklığa kavuşturulsa da yaşanan buhranlar neticesinde ortaya çıkan işsizliğin ve göçün psikolojik ve sosyolojik boyutlarını istatistik veriler ile açıklamak pek mümkün olamayabilir. Bu anlamda iktisadi krizlerin meydana getirdiği olumsuzlukların kavranabilmesi açısından

edebi eserlerden özellikle bazı romanlar önem arz etmektedir. Yaşanan olayların toplumun genelinde veya bir kısmına ne ölçüde ve nasıl sirayet ettiğinin anlaşılabilmesi için George Orwell, Lev Nikolayeviç Tolstoy, Charles Dickens ve John Steinback, gibi yazarların eserleri oldukça önemlidir.

Örneğin; John Steinbeck “Gazap Üzümleri” adlı eserinde çiftçilik ile geçinen bir ailenin mültecilik hikayesini, işçi sınıfının problemlerini, emeğin sömürülmesini, yoksulluk kavramını ve işsizlik gibi birden fazla konuyu kitabın kahramanı olan Joad Ailesi üzerinden aktarmaktadır. Tüm bunların yanı sıra ekonomik felakete sebebiyet veren iklimsel krize de kitapta yer veren Steinbeck “mısır tarlalarındaki kabuklaşmış topraklar” ifadesi ile esasında sanayileşme ile sınıai üretime geçişin ve endüstriyelleşme ile insan emeğine olan talebin azalmasından önce çiftçilerin tarım topraklarını bırakmak zorunda kaldıklarını kuraklık ve susuzluk ile açıklamaktadır (Steinbeck, 2020, s. 327).

George Orwell “Paris ve Londra’da Beş Parasız” adlı eserinde 1929 Ekonomik Buhran sonrası İngiltere’de ortaya çıkan yoksulluğun sebepleri üzerinde durarak gelir düşüklüğünün sosyal yaşam içinde oluşturduğu ekonomik adaletsizlik konularına temas etmiştir. Yaşanan yoksulluğun bireyler üzerinde oluşturduğu sağlık sorunlarına eğilerek krizin sosyal felaketine değinmiştir (Brain, 2024, s.17).

Lev Nikolayeviç Tolstoy tarafından neşredilen Anna Karenina’da 1878 Rusyasının iktisadi ve sosyal yapısı incelenmiştir. Günümüzde dahi en çok okunan edebi eserler arasında yer alan bu kitapta, XIX. yüzyılda Rusya’da yaşanan olayların iktisadi boyutunu aktarmaktadır. Özellikle kadın emeği ve istihdamı konusuna temas edilmiştir. Sınıfsal ayrımların yapıldığı bu eserde aristokrat ile işçi sınıfını mukayese ederek ekonomik ve sosyal hayat incelenmiştir.

Charles Dickens’in “Zor Zamanlar” adlı eserinde de kapitalizm, ekonomi ve burjuvazi konularına eserde yer alan öğretmen karakterinin, iktisadın kurucularından sayılan Adam Smith ve çok önemli eseri olan “Milletlerin Zenginliği” eserini öğrencileri ile tenkit etmektedir.

Günümüzde popüler edebiyat eserleri arasında sayılan Franz Kafka’nın “Dönüşüm” adlı eserinde de ticari ilişkiler ve borç kavramları üzerinde durularak hayatın olağan akışı içinde yaşam mücadelesinin zorluğuna iktisadi bir çerçeve oluşturmuştur. Dünya Edebiyatı içinde iktisat kavramına sıklıkla değinilmesinin temel müsebbibi ise kuşkusuz iktisadın sosyal bilimler içinde disiplinlerarası bir

kavram olmasıdır.

Edebiyat evrensel çapta yeryüzünde vuku bulan olguların sosyal ve iktisadi yönünü yansıtarak, tüm insanlığın bütünleşmesini sağlayabilmektedir. Özellikle XIX. yüzyıl tarım ekonomisinin yerini alan sinai üretim ve sanayileşmenin ivme kazandığı Batı coğrafyasında iktisat ve ekonomi terimleri vurgulanarak literatüre yeni bir kavram kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu kavram edebi ekonomi olarak tanımlanırken özellikle iki ayrı kavram olarak değil de ekonomi ve edebiyatın birlikte kullanılması amaç edinilmiştir (Özel, 2019, s. 156).

Türk iktisat tarihçileri arasında önemli bir isim olan Sabri Ülgener XX. yüzyıl iktisatçılarından olan Lionel Robbins'ın dahi ekonomi konusuna açıklık getirirken yalnızca nicel veriler ışığına değil aynı zamanda ekonomi ve edebiyat arasında bulunan bağın kapitalizm ve edebiyat çerçevesinde gelişmiş olduğuna temas etmektedir (Ülgener, 2008, s. 41). Ülgener, iktisadi düşüncenin; sanat ve kültür tarihi ile iktisadın buluştuğu yerde oluştuğuna vurgu yaparak özellikle dönemin edebi eserlerinin aynı zamanda ülkenin siyasi, iktisadi ve içtimai konuları ile bağlantılı olduğunu aktarmaktadır (Ülgener, 1983, s. 79). Dünya iktisat tarihi açısından önem arz eden konuların çeşitli yazarlar tarafından farklı coğrafyalarda edebi eserler aracılığıyla aktarılmaya çalışılmıştır. Bu aktarım sağlanırken toplum incelenirken birey üzerinde yaşanan değişim ve dönüşümlere ışık tutulmuştur.

3. XIX. Yüzyıl Osmanlı İktisat ve Edebiyat

Dünyası

İktisat ve edebiyat ilişkisi toplumda yaşanan olayları yansıtan en önemli araçlardan biridir. Yazılan hikayeler, romanlar ve hatta şiirlerde iktisadi olaylara rastlamak mümkündür. Bu yüzden edebiyat ile iktisat bilimi birbiri ile ilintilidir denilmektedir. Edebi eserler içinde romanlar gerçek hayatı tasvir ettiği için dönemin iktisadi olayları ve sonuçları bu gerçeğin birer parçası olarak görülmektedir (Kılıç, 2021, s. 67). Romanda oluşturulan kurgu gerçek hayat ile özdeşleştirilince roman imge olmaktan çıkıp gerçeğin örüntüsü halini alabilmektedir. Romanlarda zaman kavramı işlenmektedir. Zaman kavramı ile birlikte ele alınan para kavramı modern toplumların para için yaşam mücadelesi verdiği kapitalizme münhasır bir edebi anlatım tarzıdır denilebilir (Özel, 2019, s.122). Romanların bireylerin sosyal yaşamlarını aktarabilmede önemli

bir misyonu vardır. Toplumun yaşadığı iktisadi problemler kurgusal bir dil ile aktarılmaktadır.

Osmanlı Devleti yazın dünyasında özellikle 1870'li yıllardan sonra iktisat ve kurgu eş zamanlı olarak gelişmiştir (Kılınçoğlu, 2017, s. 34). Bu bağlamda örnek verilebilecek bir yazar olan Ahmet Mithat Efendi büyüdüğü aile ortamı ve yaşam kültürü ile roman ve ekonomiyi bir çatı altında toplayarak eserlerinde iktisadi temalara ağırlık vermiştir. Babasının mesleği olan esnaf kültürü ile kendisi de yoğrulmuş ve bu durumu bir yaşam biçimi olarak benimsemiştir.

Eserlerindeki kahramanlara da girişimcilik misyonu yüklemiş ve hatta toplum içerisinde saygın bir meslek grubu olarak tanıtılmış ve topluma da tavsiye etmiştir. Roman karakterlerini başarıya ulaştıran girişimcilik faaliyetleridir. En önemlisi ise tahayyül ettiği kahramanları kendi hayat hikayesini ve hatta dünya görüşünü yansıttırıyor olmasıdır. Ahmet Mithat Efendi'nin "Rakım Efendi ve Felatun Bey" adlı eserinde Rakım Efendi'yi tasvir ederken kendi hayatı ile özdeşleştirmiştir. Mutlak suretle sürekli çalışan, iyi eğitilmiş bir devlet memuru olmasının yanı sıra farklı işlerde çalışarak ekonomik anlamda daha fazla gelir sağlamaya çalışan Osmanlı döneminde toplumun arzu ettiği insan profilini oluşturmaya çalışmıştır. "Rakım ayda yirmi otuz liraya kadar kazanmaya başlayıp fakat biçare çocuk bu parayı kazanabilmek için yirmi dört saat gündünden yalnız yedi saat kadarını uyku ve istirahat ve yemeye içmeye sarf ederek on yedi saatini hemen mütemadiyen işlemekle geçirirdi" (Mithat, 2016, s. 33). Mehmet Kaplan, Rakım isminin "hesabi" anlamında kullanıldığına dikkat çeker (Okay, 2002, s. 10). Kitabın diğer kahramanı ise Rakım Efendi'nin tam zıttı bir karakter olarak karşımıza çıkmaktadır. İhtiyatlı olmayan, aileden miras düşen müsrif ve gösteriş meraklısı, üretmekten ziyade tüketmenin doruklarında yaşayan, zamanını eğlence mekanlarında geçiren biri olarak tasvir edilmektedir. Esasında Tanzimat'ın ilanından sonra yaşanan modernleşmenin tezahürü olan karakter iktisadi anlamda Thorstein Veblen'in aylak sınıf teorisini izah etmektedir. Veblen, aylaklığı çalışmadan tüketen bir toplum olarak tanımlar. Yine Ahmet Mithat Efendi'nin 1891 yılında kaleme aldığı ve Osmanlı yazın dünyasında ilk natüralist roman özelliği taşıyan Müşahedat'ta müteşebbislik üzerinde durmuştur. Memuriyet işi kitabın kahramanı olan Seyyit Mehmet Numan'a teklif edilmesine rağmen kendisi özel müteşebbisliği tercih ederek ticari hayatta faaliyet göstermiştir (Mithat, 2019, s. 43).

Ahmet Mithat Efendi edebiyat kimliğinin yanı sıra Osmanlı iktisat düşünürü olarak literatürde anılmaktadır. Özellikle “iktisadi korumuculuğu” savunmuş olması kendisini iktisat düşünce tarihi açısından öne çıkan entelektüeller arasında yer almasına olanak tanımıştır. A. Mithat’ın II. Abdülhamid zamanında popülerliğinin artmasına sebep olan iki yüzün üzerinde makale, dergi ve kitaplarının olmasıdır (Kılınçoğlu, 2012, s.123).

Yazarın bir diğer eseri olan *Letaif-i Rivayât*’te de ticari hayatta kazanılan para ve girişimcilik konusuna ağırlık vermiştir. Bu esere iktisadi anlamda iki ayrı karakter hayat vermiştir. Eserde tıbbiyede eğitim gören iki ayrı gencin hayata bakış açıları iktisadi anlamda açıklanmıştır. Çalışkan olan Vahdet hayatta var olabilmeyen en önemli aşamasının kendi emeği ile olacağını dile getirirken saadetin para ile gerçekleşeceğine inanmaktadır. Vahdet bu maddi güce sahip olabilmeyen ancak çalışmak ile mümkün olacağı düşüncesine sahiptir. Ancak eserin diğer kahramanı Sulhi ekonomik anlamda refah seviyesinin artmasını çalışmaktan ziyade miras veya zengin bir aile kızı ile evlenmekten geçtiğine inanmaktadır (Mithat, 2001, s. 78). Ahmet Mithat Efendi, Osmanlı ekonomisi için tarımsal faaliyetlerden sadece üretici sınıfının faydalandığını ve bunun ticari bir zihniyetle değerlendirilmediğine dikkat çekmektedir (Kabakçı, 2016, s. 48).

Ahmet Mithat Efendi neredeyse tüm eserlerinde iktisadi bir çerçeve oluşturmuştur. Kendisinin iktisat bilimi ile doğrudan bağlantısı olan “Ekonomi Politik” eseri evvela *Tercüman-ı Hakikat* gazetesinde bölüm olarak yayınlanmış akabinde ise bir kitap olarak neşredilmiştir. Eser, yazarın iktisadi zihin dünyasını geniş kitlelere ulaştıran çok önemli bir yapıttır. Bu anlamda romanlarının yanı sıra bu kitabın basılmış olması eseri ekonomi kitapları arasında Osmanlı zamanında, ilk eserler kategorisine dâhil etmektedir. Kitabın muhtevasına bakıldığında zaman servet bölüşümü ve serveti artırabilme yollarını, ticarete ithal ürünlerin ve ihracatın serbest olması, aynı zamanda sanayi üretim hususuna değinerek iç sanayi üretimini muhafaza edebilme ve yapılan ticarete mübadeleyi kolaylaştırabilmenin yollarını araştırmıştır (Mithat, 2010, s. 69).

Ahmet Mithat’ın edebi eserlerinin birçoğunda iktisada dair atıfta bulunmuşsa da hassaten muhtevası açısından ekonomi ile ilgili bir başka eser olan “*Teşrik-i Mesai Taksim-i Mesai*” isimli yapıtı da neşredilmiştir. Bu eserde iş bölümünün faydası üzerinde durulmuştur. Bir iş yerinin kısa sürede yüksek kâr elde edebilmesi için birden fazla

paydaşının olmasının ve iş bölüşümünün yapılarak zamandan tasarruf sağlanması gerekliliğine temas etmiştir. Aynı zamanda milli ekonominin gelişmesi için de yerli üretim yapılmasına ve bunun için de yerli şirketlerin ehemmiyetinden bahseder. Ahmet Mithat Efendi’nin yazın dünyasında yer alan tüm eserlerinde dolaylı veya direkt olarak toplumun sosyal ve ekonomik yapısına aynı zamanda ülkenin içinde bulunduğu iktisadi sorunlarına dikkat çekmiştir.

Ahmet Mithat Efendi gibi hem edebi eser hem de iktisat ile doğrudan bağlantılı eserleri olan bir diğer yazar ise Musa Akyığıtzade’dir. Kendisi uzun süre farklı coğrafyalarda mülki idare amiri olarak faaliyet göstermiştir. Akabinde Osmanlı başkenti, İstanbul Süleymaniye Kütüphanesi’nde müdürlük yapmıştır (Türkoğlu, 2020, s. 17). Akyığıtzade, “*Hüsâmeddin Menla*” adlı eserinde eğitim hayatı için *Dersaadet*’e gelen bir karakterin yaşam mücadelesini konu edinmiştir. Tahsilini bitiren idealist genç akabinde memleketine geri döner ve memleketinde kendi aldığı eğitime uygun bir mektep açma girişiminde bulunur. Bu amaç doğrultusunda çok emek sarf edilmesine değinir. Esasında Musa Akyığıtzade’nin bu eseri, Ahmet Mithat Efendi’nin eserlerindeki karakterlerinden farksız değildir. Aynı zamanda Tatarca yazıldığı için Tatar edebiyatı adına önemli bir baş yapıttır (Türkoğlu, 2020, s. 21).

Musa Akyığıtzade ve Ahmet Mithat Efendi meslekleri gereği iktisat ile oldukça fazla alakadar olmuşlardır. Gerek iktisat ile ilgili kitaplarında olsun gerek diğer edebi eserlerinde olsun Osmanlı Devleti’nde himayeci iktisat politikalarının gelişmesi için öngörülerde bulunmuştur. Zira Osmanlı Devleti kuruluşundan XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar geçen süre zarfında bir dizin ıslahat ve reformlara tabii olmuştur. Özellikle XIX. yüzyılda neredeyse tüm alanlarda yeniliğe gidildiğini görmek mümkündür. Bu yeniliğin önünü açan en önemli etkenler ise Osmanlı da yönetici sınıf arasında dünya iktisadi görüşlerinin dikkate alınması olmuştur. Aynı zamanda basılı yayın organlarında özellikle iktisadi konulara temas edilmesi ve Avrupa’ya ihtisas eğitimini tamamlamak için giden talebelerden edinilen bilgilerle Osmanlı iktisat düşüncesinde reformlar yaşanmıştır (Sayar, 2011, s. 29).

XIX. yüzyılın son çeyreğine kadar Osmanlı Devleti’nde iktisadi anlamda liberal politikaların etkili olduğu bilinmektedir. Ancak liberal iktisat politikalarına ilk gelen eleştiriler Ahmet Mithat Efendi’den olmuştur. Kendisinin mesleki

durumunun yanı sıra eş zamanlı olarak gazete ve mecmualarda yazmış olduğu iktisadi konular kendisinin ihtisaslaşmasına da sebebiyet vermiştir. Mithat Efendi'den etkilenen Musa Akyiğitzade'nin de liberal ekonomiden ziyade himayeci ekonomi politikalarını benimseyen hatta bu hususta alanda ilk kez liberal ekonomi ile korumacı iktisat politikalarının mukayese edildiği bir eseri neşrettiği bilinmektedir. "İktisad yahut İlm-i Servet Azade-i Ticaret ve Usul-i Himaye" 1896 yılında Akyiğitzade tarafından kaleme alınmıştır. Eserde her iki ekonomi politikası tartışılmış ve ülke menfaati adına en uygun ve faydalı hangisi ise onun tercih edilmesi gerektiğini vurgulamıştır (Çoşkun Albayrak vd., 2016, s. 138). Bu akıma dahil olan bir diğer isim ise Mehmet Tahir'dir. Rüşumet Emaneti Muhasebe Kalemi Kâtibi olan Mehmet Tahir Bey, Netice-i Sa'y (Emeğin Sonucu) isimli yapıtında lüks bir yaşam içinde yaşayan ve hatta şımartılan bir çocuğun daha sonra ebeveynlerini kaybetmesi neticesinde Dersaadet'te tek başına yaşamının zorluğuna değinerek, olağanüstü bir emek sarf ederek girişken bir ruh ile sıfırdan başlayan bir karakteri okuyucuya sunmaktadır (Kılınçoğlu, 2017). Eserde özellikle, verilen emek ile birlikte başarının ve yaşam kalitesinin artacağı vurgulanarak ekonomik kalkınma, Osmanlı'nın ahlâk iktisadi üzerinden aktarılmaktadır. Bu husus özellikle yardımlaşma konusu üzerinden işlenmiştir. Eserde aktarılan bu konu, Türkiye Selçuklu Devleti başta olmak üzere Osmanlı Devleti'nde de toplumun içtimai dinamiğini etkileyen en önemli kurumlarından olan Ahilik Kurumu ve Fütüvvet Teşkilatı'nın tezahürü olarak görülebilir. Mehmet Tahir'in, Osmanlı iktisat ve malî tarihini edebi eserle buluşturmuş olması elbette ki tesadüfî bir olgu değildir. Mehmet Tahir Bey mesleği gereği Osmanlı maliyesindeki değişim ve dönüşümü yakından takip edebilme fırsatını yakalamış biridir. İktisat, girişimcilik, içtimai yapı gibi konu başlıklarını edebi eserlere yansıtmaya sürecini Cumhuriyet Dönemi edebiyatçılarından Reşat Enis devam ettirmiştir. "Afrodit Buhurdanında Bir Kadın" adlı eserinde bir fabrikada çalışan işçiler ve patron üzerinden; ağır çalışma şartları, emeğin karşılığını alamama, işçi sorunları gibi bir dizi iktisadi faaliyetler, romanın kurgusunu oluşturmuştur. Kitapta cinsiyet faktörüne de değinilmiştir. Eserde, günümüzde dahi kadınların önüne çekilen cam tavan sendromuna atıfta bulunularak kadınların fabrikalarda erkeklerle nazaran daha ağır şartlarda çalıştığına ve kadınların

istismara uğradığına vurgu yapılmaktadır (Enis, 1937, s. 82).

Türk milliyetçiliğinde ilham kaynağı olmuş Osmanlı edebiyat dünyasında çeşitli alanlarda eserler vermiş bunun yanı sıra gazeteci ve devlet memurluğu gibi görevlere getirilen Namık Kemal'in kaleme aldığı eserlerde de iktisadi faktörlere vurgu yapılmıştır. Özellikle Paris'te yaşadığı zamanlarda ekonomi ve hatta hukuk eğitimi almış olması kendisinin iktisadi ve içtimai konularla ilgilenmesine olanak tanımıştır. Toplumun nüfus politikaları sorunlarına çözüm aramak istemiştir (Fındıkoğlu, 1941, s. 19). Namık Kemal'in içinde bulunduğu dönem itibarıyla siyasal ve sosyal zorlukları göz önünde bulundurursak kendisi toplumsal olaylara duyarsız kalamamıştır. Dönemin diğer eserleri ile mukayese edildiği zaman özellikle Namık Kemal'in "İntibah" adlı eserinde Tanzimat modernleşmesini anlatırken ahlâk normlarına da değinmiştir. Romanın kahramanı Ali Bey'in tüm olaylara yaklaşımını etik değerler çerçevesinde açıklamaya çalışırken hayatın olağan akışına bağlı olan rutin iktisadi faaliyetler yine ahlâk çerçevesinde açıklanmıştır.

Namık Kemal'in özellikle gazetelerde yazdığı konular iktisadi konulardır. İbret Gazetesi, Tasvir-i Efkâr Gazetesi, Hürriyet Gazetesi ve Hadika Gazetesi'nde memleketin iktisadi meseleleri hakkında çeşitli makaleleri yayınlanmıştır. Namık Kemal, Osmanlı Devleti'nin dağılma ve hatta yıkılmasını siyasal faktörlerin yanı sıra ekonomik nedenlere bağlamaktadır. Osmanlı ticareti, maliyesi ve tarımı hakkındaki düşünceleri yöneticiler tarafından değerlendirilmiş ve uygulamalarda bu fikirler doğrultusunda değişikliğe gidilmiştir (Çadircı, 1991, s. 54).

Geç Osmanlı Dönemi edebi yazarları arasında adını zikretmemiz gereken bir diğer isim Recâzade Mahmut Ekrem Efendi'dir. Kendisinin kaleme aldığı birçok eserde iktisadi olaylara atıfta bulunmaktadır. İlk yazıları Tasvir-i Efkâr, Hakayıkü'l Vekayî' ve Hazine-i Evrak gazetelerinde yayımlandıktan sonra Maliye Esham Kalemi'nde çalışmıştır. Ayrıca Recâzade Mahmud Ekrem, Nafia Nezaretin'de Tahrir-i Emlâk kaleminde de çalışmıştır. Yazarın iktisadi yazımında kendisinin hem Maliye Esham'daki süreci hem de Nafia Nezaretin'deki deneyimlerinin etkileri görülmektedir. Daha sonra Mekteb-i Mülkiye'de edebiyat muallimliği yapmış bu süre zarfında Namık Kemal ve Abdülhak Hâmid ile tanışması kendisini edebiyat camiasında daha da fazla tanınır hale getirmiştir (Uçman, 2007, s.

89). Birden fazla eseri bulunan Recâizade Mahmut Ekrem Efendi'nin roman alanında önemli bir eseri olan "Araba Sevdası" özellikle Tanzimat dönemi Türk modernleşmesini alafranga karakterler üzerinden alaylı bir üslup ile aktarmış olması tıpkı Ahmet Mithat Efendi'nin Rakım Efendi ve Felatun Bey'de Veblen'in tanımladığı aylak sınıfına yapmış olduğu atıf gibidir. Recâizade Mahmut Ekrem Osmanlı başkentinde yaşayan eğlence ve zevk anlayışından öteye gidemeyen, mirasyedi bir karakter olan Bihruz Bey'i okuyucuya tanıtır. Babasının vefatı ile birlikte neredeyse tüm gayrimenkulleri satışa çıkartan Bihruz Bey'in her geçen gün serveti erimektedir. Bunun sonucunda da borç batağına sürüklenmeye başlamıştır. Bu süre zarfında yazar, mekânsal anlamda da okurlarına mesaj vermektedir. Beyoğlu, Üsküdar ve Çamlıca semtleri arasındaki yaşam standartlarının farklılığına dikkat çeker (Ekrem, 2004, s. 68). Yazar, farklılığın insanların yaşam tarzlarına, tercihlerine, yeme içme hatta kılık kıyafetlerine kadar sirayet ettiğine dikkat çekerek bireyi daha çok semt üzerinden analiz etmeye çalışmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son zamanlarına tanıklık eden bir diğer yazar ise Ömer Seyfettin'dir. Yazarın eserleri olan "Niçin Zengin Olmamış?", "Makul Bir Dönüş" ve "Boykotaj Düşmanı"nda geç dönem Osmanlı Devleti'nin iktisadi ve içtimai yapısını ele almaktadır. Hikâyelerinden "Makul Bir Dönüş" kurgusunda Osmanlı ekonomisi için oldukça önemli bir mesele olan madeni paradan kaimeye geçiş sürecini ele almıştır. Osmanlı Devleti madeni para kullanımında klasik dönemde monometalizm diye bilinen tek madeni paraya dayalı sistemi benimsese de daha sonra altın ve gümüşten oluşan iki metalli sistem olan bimetalizmi uygulamıştır. Ancak 1840 yılında ilk kez kâğıt para basımı gerçekleşmiş, 1844 yılından 1923 yılına kadar para yerine geçen kâğıt anlamında kullanılan kaimeler tedavülde kalmıştır. Ömer Seyfettin, "Makul Bir Dönüş" adlı eserinde hikâyenin kahramanı Cabi Efendi'nin takriben dört yıl kalmış olduğu hastaneden çıkışını ele almıştır. Hastaneden çıkacak olan Cabi Efendi parası olmadığı için doktorundan bir miktar para talep eder. Buna karşılık doktor kendisine bir banknot uzatır. Lakin Cabi Efendi onun bir para olduğuna inanmaz ve şaşkınlığını ifade eder. Son tahlilde kendisine uzatılan banknotu alarak İstanbul sokaklarında dolaşan Cabi Efendi, gıda ürünlerinin fiyatlarını görünce daha da şaşkın olur. Esasında bu şaşkınlığın müsebbibi özellikle XIX. yüzyılın son çeyreği XX. yüzyılın başlangıcında ülkede yaşanan enflasyon artışlarının tezahürüdür. Aynı şekilde "Niçin Zengin

Olmamış?" isimli eserde de hububat ürünlerinde yaşanan fahiş fiyat sonucu piyasada oluşan stokçuluk konusuna temas etmiştir. Balkan topraklarında yaşanan karışıklıklar neticesinde Osmanlı toprak kaybı yaşamıştır. Bu süreçte Osmanlı tebaasında bulunan kişiler arasında milliyetçilik kavramının yayıldığı bilinmektedir. "Boykotaj Düşmanı" isimli eserde de milli iktisat teması işlenmiştir.

Ömer Seyfettin toplumu ilgilendiren meselelerde aktör olarak insanı hedef alır. Düşünsel anlamda farklı insan profillerine yer vererek eserlerinde dönemin toplumsal olaylarını mukayese ederek kurgulamıştır. Hikâyelerinin birçoğu Osmanlı Devleti'nin son döneminde meydana gelen iktisadi ve sosyal sorunları kapsar. Aşırı miktarda basılan para ile oluşan enflasyonist sorunlar, yabancıların dönemin maliye politikaları hakkında fazla müdahalede bulunmaları, Müslüman ve Türk tebaasının ekonomide kendine yer bulamaması, borçlanma, yanlış iktisadi politikaların oluşturduğu yoksulluk gibi dönemin güncel iktisadi konularına dikkat çekerek toplumun bilinçlenmesine imkân tanımıştır. Para tarihi açısından önemli bir yere sahip olan kâğıt paranın basımını yine bir karakter üzerinden okuyucuya sunmaktadır. Osmanlı'nın para birimi altın üzerinden tanımlanmış olmasına rağmen artan askeri harcamalar ile birlikte küçük ve büyük kâğıt paralar basılmış böylelikle gümüş sikkeler piyasadan kaybolmuştur. Esasında Osmanlı Devleti'nin talep ettiği para düzeni bozulunca fazla miktarda kâğıt para basımına gidilmiştir. Sonuç itibarıyla paranın miktarının artması enflasyonist ortamın oluşmasına ve piyasada fiyatlar genel seviyesinin artmasına neden olmuştur.

4. Erken Cumhuriyet Dönemi Edebiyatında İktisat Teması Örnekleri

Osmanlı'dan cumhuriyete geçiş sürecinde ve cumhuriyetin ilanı ile birlikte var olan toplumsal sorunların hala devam ettiği bilinmektedir. Birinci Dünya Savaşı'nın ağır tahribatı da bu sorunların atmasını devam ettirmiştir. Yaşanan toplumsal değişimler ve rejim değişikliği ile birlikte sadece siyasi ve sosyal değil iktisadi anlamda da problemlerin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Sadece Türkiye özelinde yaşanan bir ekonomik istikrarsızlık yoktu; aynı zamanda 1929 yılında yaşanan Büyük Buhran ile dünya üzerinde iktisadi sorunların artması ivme kazanmıştır.

Yaşanan bu olayların tezahürü dönemin basılı yayın

organlarında işlenmiştir. Halkın günlük olarak ulaşabileceği gazete ve dergilerde toplumun iktisadi sorunlarına temas edilmiştir. Bunun yanı sıra edebi eserlerde de bu olayların işlendiği anlaşılmaktadır.

Cumhuriyet Dönemi Millî Mücadele kadını olarak anılan Halide Edip Adıvar'ın "Sinekli Bakkal" adlı eseri Türk modernleşmesini tüm gerçekliği ile okuyucuya yansıtan eserlerden biridir. Eserde karakterlerin gerçekçi olması okuyucuya dönemin anlatıldığı tarihteki olayları iktisat sosyolojisi açısından değerlendirme fırsatı sunmaktadır. Eserde mekân vurgusu ise toplumsal değişime ayna tutmuştur. Eserde saray ve çevresi olarak nitelendirilen sınıfsal ayrıma da temas edilmiştir. Mekân vurgusuna sıklıkla temas eden Halide Edip Adıvar kendi yaşam hikayesini ele aldığı takriben çocukluktan 1918 senesine kadar hayatından kesitler sunduğu biyografi özelliği taşıyan eseri olan "Mor Salkımlı Ev" adlı yapıtında modernleşme algısını yapı ve mekân üzerinden okuyucusuna aktarmaktadır. Millî Mücadele döneminin arka perdesinde bulunan toplumsal, siyasi ve iktisadi olguları eser üzerinden okumak mümkündür. Geç Osmanlı Döneminin iktisadi ve sosyal yapısını kadın bakışı ile okuyabilmek adına da önemli bir yapıttır. Zira dönemsal açıdan incelendiği zaman özellikle kadın hakları savunuculuğuna dikkat çeken bir isim olması hasebiyle meşrutiyet yıllarında kadın hareketinin ve kadın emeğinin en önemli temsilcilerindendir (Harnuboğlu, 2014, s. 75). Aynı yıllarda Osmanlı toplumunda kadınlara yönelik cemiyetlerin kurulması özellikle Osmanlı Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti'nin basılı yayın organı olan Kadınlar Dünyası dergisi dönemin kadın profiline güçlü bir destek sunarak kadınların sosyal ve iktisada hayatta var olma mücadelesini ele almaktadır.

Cumhuriyet yazarlarından biri olan Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun gazetelerde yayınlanan ancak daha sonra kitap olarak neşredilen eseri "Panorama" değişen rejim değişikliği ve yeni kurulan düzene istinaden tüccar sınıfının olmamasından ve yaşanan savaşlar hasebiyle nüfusun az olması ve üretken işçi sınıfının az olmasından kaynaklı kıtlık faktörlerine temas etmiştir. Bu sebeple de yöneticilerin sosyal devlet mantığı ile hareket ederek halkına iktisadi ve sosyal imkanları sağlaması hususuna dikkat çekmiştir. Yakup Kadri'nin bir başka eseri olan "Kiralık Konak" ise iktisadi hayata dair bulgular, kent, modernleşme ve tüm bunları yönetici sınıf ile bireye bağlayan kompleks bir yazım ile okuyucuya sunar. Kitabın karakterlerinden biri olan

Seniha'nın büyükbabası ile olan bir konuşmasında artık lüks tüketimi karşılayabilecek bir ekonomik özgürlüklerinin olmadığına dikkat çeker. Kitapta Seniha karakteri üzerinden tüketim bağımlılığının sebep ve sonuçları ele alınmaktadır. Bu tüketim bağımlılığının yalnızca maddiyat üzerinden değil manevi değerler üzerinden de olabileceğini okuyucuya göstermektedir (Karaosmanoğlu, 2014, s. 83). Bunun yanı sıra eserde yapı üretiminde yaşanan değişime de dikkat çeker. Zira dönemsal olarak incelendiği zaman henüz çok katlı yapı olarak tanımlanan apartman yaşamının olmadığı ancak Tanzimat ile birlikte artık bu geçişin birer zorunluluk olduğu lakin çokta arzu edilen bir olay olmadığına dikkat çekmektedir.

Erken Cumhuriyet Dönemi eserlerinde devlet ve köylü temasına oldukça fazla temas edilmiştir. Bu bağlamda 1929 yılında Vakıf'te tefrika edilen Sadri Ethem Ertem'e ait olan "Çıkrıklar Durunca" adlı eseri örnek verilebilir. Eser, 1930 yılında kitap olarak neşredilmiştir. Anadolu'da yaşam mücadelesi veren köy sakinleri artan ağır vergiler, kıtlık faktörü, yönetici sınıfın taşraya bakış açısı, yabancılara tanınan ticari imtiyazlar neticesinde yerli tüccarın mallarının ticarete konu olamaması ve bu imtiyazların yerli üretimi baltalaması gibi bir dizi konulara ağırlık verilmiş; bu anlamda ekonomi politikalarını eleştiren bir eser olarak bilinmektedir (Ertem, 2012, s. 17). Tarım sınıfının omzuna yüklenen ağır vergiler, yerli üretimi teşvik edecek politikaların istenilen düzeyde olmaması tüm bunların yanı sıra 1929 Ekonomik Buhranın tüm ülkelerde hissedilmesi neticesinde yaşanan ekonomik kriz gibi faktörlere kitapta kurgusal bir anlatım ile yer verilmiştir.

Yaşar Kemal'in 1955 yılında kaleme aldığı "Sağırdere" adlı eserinde de Anadolu'nun bir köşesinde merkez ve taşra konu başlıklarına temas ederek yaşanan yoksulluk ve göç kavramları ele alınmaktadır. Eserde, tarlada çalıştırılan ve reşit olmayan bir karakter üzerinden kırsal alanda ve kentte çocuk işçiliği temalarına vurgu yapılır. Yapıtta, şehirde yaşından dolayı çalıştırılmasına izin verilmeyen karaktere ve hükümet tarafından yasakların konulmasına dikkat çekilmektedir. Ancak bu karakterin daha düşük yevmiye ücreti ile köyde çalıştırılmasına müsaade edilmektedir, bu duruma eleştirel bir dil ile yaklaşmıştır (Tahir, 2011). Bu dönemde kırdan kente göç kavramının daha yaygın olması hasebiyle eserlerde bu konuya daha fazla temas edilmiştir.

Edebi eserlerde, feodalizmin doğuşuyla mülksüzleşen tarım sınıfı, emeğinin belli bir ücret karşılığında

satmaya başladığı kapitalizm ile sosyalizm arasında uzanan geniş bir yelpazenin arasında yer alan proletarya sınıfının ortaya çıkmasını anlaşılır ve sade bir dil ile ele almaktadır. Cumhuriyetin ilanı ile birlikte yaşanan rejim değişikliği toplumun her kesiminde hissedilir derecede dönüşümlerin yaşanmasına olanak tanımıştır. Ancak ilk yıllarda savaşlardan mütevellit nüfus oranının düşük olması, emeğe olan talebi de beraberinde getirmektedir. Türkiye ekonomisinin tarıma bağlı olduğu dönem olması hasebiyle toprak sahibi ve toprağı işleyen sınıfsal ayrımlar oluşmaya başlamış bu durum halk arasında problemlerin çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum dönemin edebi eserlerinde de işlenmiştir. Bu husus özellikle Yaşar Kemal ve Sadri Ethem Ertem gibi yazarların eserlerinde hayat bulmuştur. Yaşanan rejim değişikliği ile birlikte hem toplumsal hem de kentsel dönüşümlerin yaşandığı bilinilmektedir. Bu durum bireylerin tüketim alışkanlıklarına yansımıştır. Mekanların dönüşümü ile konakların artık kiralınması gündeme gelmiştir. Özellikle Yakup Kadri Karaosmanoğlu'nun "Kıralık Konak" eserinde hem buna vurgu yapılmakta hem de Türk modernleşmesinin yaşandığı bazı olaylara temas etmektedir. Aynı dönemlere yansıyan kadın direnişi olarak önemli bir misyona sahip olan Halide Edip Adıvar eserlerinde de oluşan yenileşme hareketi sonucu değişimlerin yaşandığı görülebilmektedir. Sonuç itibariyle dönemin değişen siyasi, toplumsal, iktisadi yapısının edebi eserler üzerinden halka sunan yazın dünyası söz konusudur.

5. Sonuç

Geç Osmanlı Dönemi ve Erken Cumhuriyet Dönemi edebi eserleri incelendiği zaman oldukça fazla eser olduğu görülmektedir. Bu eserleri tek tek incelemek ve hepsinin muhtevasını bakabilmek için büyük bir literatür çalışması yapılması lazım. Bu bağlamda belki de tek başına daha kapsamlı bir lisansüstü çalışması dahilinde incelenmesi edebiyattaki iktisat kavramını kavrayabilmemiz açısından daha verimli olacaktır. Bu çalışmada bahsi geçen yazar ve yazarlara ait eserlerin ortak paydası kuşkusuz ki toplumu irdeleyen sosyal ve ekonomik kaygılar olmasıdır. Osmanlı döneminde özellikle Tanzimat ve Meşrutiyet ile birlikte başlayan değişim ve dönüşüm siyasi alanda başlamış daha sonra tüm alanlara sirayet etmiştir. Yaşanan bu değişimi Türk modernleşmesi olarak tanımlayabilmek mümkündür. Bu değişim ile birlikte yazın dünyasında da hareketlilik başlamıştır. Bu hareketlilik yalnızca Osmanlı Devleti'nde değil aynı zamanda diğer coğrafyalarda da gerçekleşerek

Dünya edebiyatında hayat bulmuştur. Bu hususta özellikle çalışmanın muhtevasını oluşturan ikinci bölümde Dünya edebiyatında yer alan George Orwell, Lev Nikolayeviç Tolstoy, Charles Dickens ve Frans Kafka'ya ait eserler üzerinden örnek verilmiştir. Eserlerin ortak paydası ise her ülkede yaşanan ekonomik krizlerin topluma yansımış olmasıdır. Dünyayı etkileyen birçok iktisadi olayların Osmanlı Devleti'nin son yüzyılında iktisat konusunu hususi olarak işleyerek bilimsel bir alana vurgu yapmaya çalışan iktisadi düşünürlerin yanı sıra, bu algıyı edebiyat yazın dünyasına yansıtan yazarların mevcudiyeti iktisat kavramının disiplinlerarası çalışmalarda yer almasına olanak tanımıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünü oluşturan XIX. yüzyıl Osmanlı yazın dünyasına ait bazı örnekler verilmiştir. Bu örneklerin en önemli konusu Osmanlı toplumunda yaşanan iktisadi faktörlerin sonuçlarının ele alınmasıdır. Osmanlı Devleti'nde girişimcilik örneği ile tek başına bir ekol olan Ahmet Mithat Efendi bu hususta oldukça önemli bir isimdir. Bu anlamda Ahmet Mithat Efendi'nin farklı eserlerinde yer alan iktisadi olaylara dikkat çekilmiştir. Aynı zamanda bu bölümde Mehmet Kaplan, Mehmet Tahir, Namık Kemal, Recâizade Mahmut Ekrem ve Ömer Seyfettin'e ait bazı eserler incelenmiştir. Eserlerde toplumu derinden sarsan iktisadi olayların kurgusal bir dil ile kaleme alındığı görülmektedir. Bu hususta toplumun kabul etmekte oldukça zorlandığı kâğıt paraya geçiş serüveni konusu Ömer Seyfettin tarafından hikâye olarak ele alınmıştır. Toplumu ilgilendiren olayların daha geniş kitlelere yayılmasına olanak tanınması açısından önem arz etmektedir.

Dördüncü bölümde Erken Cumhuriyet Dönemi'nde yazılan eserlerden örnekler verilmiştir. Halide Edip Adıvar, Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Sadri Ethem Erten, Yaşar Kemal gibi yazarların bazı eserleri üzerinden edebiyatta yer alan iktisadi kavramlara temas edilmiştir. Cumhuriyet döneminin en önemli konusu olan iktisadi kalkınmanın, devletin uygulayacağı iktisat politikaları ile mümkün olacağı bilinmektedir. Erken Cumhuriyet Döneminin en büyük sorunlarından biri kıt kaynakların mevcudiyetidir. Henüz yeni rejim değişikliğinin yaşandığı ülkemizde, emek ve sermaye konusunda oldukça ciddi sorunların yaşandığı bir dönemdir. Bu yıllarda ülkenin yurt içi hasılasında payı en yüksek olan sektör elbette ki tarımdır. Özellikle bu dönemde yazılan edebi eserlerde kırsal kent temalarına ağırlık verilmiştir. İşçi sorunları, ücret, göç konuları karakterler üzerinden yansıtılarak dönemin iktisadi

tablosu oluşturulmaya çalışılmıştır. Millî mücadele zamanında merkezi yönetim ile taşra arasında yaşanan sorunlar, sermaye birikimlerinin belirli kişiler arasında toplanması, eş zamanlı olarak dünya üzerinde yaşanan 1929 Büyük Buhranının Türkiye iktisadi politikalarına etkili olduğuna dikkat çeken edebî eserler bu dönemlerde kaleme alınmıştır. Sonuç olarak, iktisadi olayların gerçek yüzünün yansıtıldığı edebî eserler ile ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sorunlar okuyuculara sunulmuştur. Tarih boyunca yazılı eser olarak bırakılan tüm eserlerin arka planında esasında bir ekonomik tema vurgusu vardır. Bu çalışmanın muhtevasını oluşturan örnekler ise Dünya edebiyatının yanı sıra Geç Osmanlı Erken Cumhuriyet Dönemi'nin, özellikle sosyal ve ekonomik konularını bir arada buluşturan ve okuyucuya sunan en önemli eserleri olarak yorumlanabilir. Bu eserlerin en önemli amacı dönemini yansıtan krizlerin, olumsuzlukların halka edebî eserler üzerinden aktarılmasıdır. Sosyal bilimler disiplinlerarası bir kürsüdür. Bu bağlamda herhangi bir konu araştırılırken edebiyat, sosyoloji, ekonomi, tarih ve coğrafya gibi farklı bilim dallarından beslenilebilir. Hepsini bir arada yansıtan en önemli yayın organlarından biri ise edebî eserlerdir. Yazarlar tarafından edebî eserler kaleme alınırken yeryüzünde yaşanan iktisadi krizleri bazen eleştirel bir dil ile bazen de trajedik bir şekilde ele alındığı görülmektedir. Edebiyat içinde iktisadi kavramları işleyerek esasında edebî eserin iskeletini oluşturan yazarlar hakikat ile kurguyu bir arada okuyucusuna sunmaktadır. Bu bağlamda edebî eserler okunurken dönemin iktisadi, siyasi ve toplumsal olayları hakkında bilgi sahibi olunması, okunan kitapların daha anlamlı bir hal kazanmasına olanak tanımaktadır.

Kaynakça

- Brain, J. (2024). The great depression, historic UK, <https://www.historicuk.com/HistoryUK/HistoryofBritain/Great-Depression/>
- Buğra, A. (1995). *İktisatçılar ve insanlar*. (1. Baskı). İletişim Yayınları.
- Çadırcı, M. (1991). Namık Kemal'in sosyal ve ekonomik görüşleri. *OTAM Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, 2(2).
- Çoşkun Albayrak G., Genç H. ve Kocakaplan, S.Ç. (2016). *Osmanlıda Modern İktisadın İzinde 2 İlm-i Servet veyahut İlm-i İktisat Akyiğitzade Musa*. (1.Baskı). Dergâh Yayınları.
- Ekrem, R. M. (2004). *Araba sevdası*. (4. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Enis, R. (2013). *Afrodite buhurdanında bir kadın*. (1.Baskı). Evrensel Basım Yayın.
- Ertem, S. (2012). *Çıkrıklar durunca*. (1.Baskı). Salkım Söğüt Yayınları.
- Fındıkoğlu Z. F. (1941). Namık Kemal Sayısı, Namık Kemal ve Mehmet İzzet, Nüfus Meselesi, Hukuk Felsefesi. *Tarihi, İŞ Mecmuası Felsefe Ahlak İctimaiyat Dergisi* 25(4).
- Harnuboğlu, M. (2014). "Mekân ve mekânın algılanış biçimleri: Halide Edib Adıvar'ın otobiyografisi Mor Salkımlı Ev üzerine bir inceleme", Yayınlayan: *Ankara Üniversitesi KASAUM*, <http://cins.ankara.edu.tr/>
- Kabakcı, E. S. (2016). *Ahmet Midhat Efendi'nin iktisadi görüşleri ile o dönemin iktisat politikalarının uyumu* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Maltepe Üniversitesi.
- Karaosmanoğlu, Y. K. (2014). *Kıralık konak*. İletişim Yayınları.
- Kılıç, M. E. (2021). İktisat ve edebiyat ilişkisi üzerine bir çalışma. 3. *Uluslararası İzmir İktisat Kongresi*, 12-13 Mart 2021 İzmir. <https://124.im/xdbBHR>

- Kılınçoğlu, D. T. (2017). İktisadi düşünce tarihi kaynağı olarak edebiyat: Geç Osmanlı İmparatorluğundan üç örnek. Boz, Ç., Öğüt, K. Ve Bozkurt, A.D. (Eds.), *İktisat ve Diğer Bilimler* (ss. 58). İletişim Yayınları.
- Midhat, A. (2001). *Letaif- İ Rivayat*. (1.Baskı). Çağrı Yayınları.
- Midhat, A. (2016). *Felatun Bey ile Rakım Efendi*. (1. Baskı). Akçağ Yayınları.
- Mithat, A. (2010). *Ekonomik politik*. (1.Baskı). Nabu Press.
- Mithat, A. (2019). *Müşahedat*. (1.Baskı). Tema Yayınları.
- Okay, O. (2002). Teşebbüse sarfedilmiş bir hayatın hikâyesi. *Kitaplık*, 54(2002), 134.
- Özel, M. (2019). *Romanperver İktisatçı*. (1.Baskı). Küre Yayınları
- Sarfati, M. (2014). "Edebiyat Yapmaktan" Uzaklaşan İktisat Bilimi İnsan Tabiatını Algılayabiliyor Mu? *İktisat ve Toplum Dergisi*, 47: 27-37 <https://124.im/1zkq16>
- Sayar, A. G. (2011). *İktisat metodolojisi ve düşünce tarihi yazıları*. Ötüken Neşriyat.
- Steinback, J. (2020). *Gazap üzümleri*. Farklı Yayınevi.
- Tahir, K. (2011). *Sağırdere* (4. Baskı). İthaki Yayınları.
- Türkoğlu, İ. (2020). Musa Akyığıtzade 1865-1923 (31. Cilt). Türkiye Diyanet Vakfı.
- Uçman, A. (2007). Rezaizade Mahmut Ekrem (Cilt 34). TDV.
- Ülgener, S. F. (1983). *Zihniyetler, aydınlar ve izm'ler* (1. Baskı). Mayaş Yayınları.
- Ülgener, S. F. (2008). İktisat zihniyeti ve iktisat ahlâkı. *İş Ahlakı Dergisi*, 1(1), 137-162.
- Üşür, İ. (2003). Ekonomi Politik: Zarif Mezar Taşları? *Praksis*, 10, 211-238.